

Demokratisk fornyelse via Internettet

Oprindeligt bragt pp. 4-7, Samson - et medietidsskrift, 11. årgang, nr. 4, december 2001

I de seneste år er Internettets fremmarch i stadigt stigende omfang blevet sat i forbindelse med en mulig styrkelse af demokratiet. En række af konkrete forsøg er i gang, ikke mindst i forbindelse med det kommunalvalg, der i skrivende stund er på trapperne. I denne artikel gennemgås nogle af de centrale teoretiske perspektiver og problemer for demokrati via Internettet.

Af Jakob Linaa Jensen, cand.scient.pol.,
ph.d.-stipendiat, Institut for Statskundskab, Århus Universitet
jakob.linaa@ps.au.dk

Internettet trænger sig ind på flere og flere områder af vores hverdag. Det er blevet hævdet, at nettet vil forandre vores måde at leve på, som det allerede er på vej til at revolutionere måden, hvorpå vi kommunikerer. Derudover fremføres det ofte, at Internettet rummer potentiale til en berigelse og styrkelse af demokratiet. Sådanne forhåbninger har dog undertiden fremstået som ret unuancerede og ofte har de antaget slagordskarakter: "netværkssamfund" og "cyberdemokrati" har været blandt metaforerne.

Internettet er blandt andet blevet hævdet at kunne føre til (re)etablering af en borgerlig offentlighed efter habermasiansk forbillede samt at øge borgernes forudsætninger for deltagelse i den demokratiske proces. Det er også blevet anført, at Internettet kan føre til nye former for politisk aktivitet og øge borgernes deltagelse og indflydelse i en tid, hvor aktuelle problemer som genteknologi, miljøproblemer og international terrorisme skrider på demokratisk stillingtagen.

I det følgende skal jeg forholdsvis kortfattet søge at opridse nogle af Internettets demokratiske fordele og ulemper. Jeg vil først berøre, hvorvidt det kan føre til en styrkelse af den politiske offentlighed. Dernæst skal det diskuteres, om nettet bidrager til at forbedre borgernes forudsætninger for deltagelse i den demokratiske proces, og hvorvidt resultatet kan blive øget politisk interesse og mobilisering blandt borgerne. Til sidst skal jeg søge at opstille en række faktorer, der efter min mening er afgørende for, hvorvidt Internettet kan leve op til de demokratiske forhåbninger.

Internettet som en fornyet offentlighed?

Argumenterne for, at Internettet skulle føre til en styrkelse af den politiske offentlighed, tager udgangspunkt i de tekniske muligheder for at forbinde borgerne, selv om de rent fysisk ikke er sammen. Forhåbningen er at skabe en borgerlig offentlighed inspireret af den tyske teoretiker Jürgen Habermas' ideer. En sådan skulle tage form af et elektronisk forsamlingshus for hele nationen, både borgere og politikere. Den enkelte borger får derved en mulighed for at tale til hele nationen, og politikerne får en afgørende strømpil for folkestemningen.

Der er dog nogle omfattende problemer ved et sådant ideal. Dels bliver antallet af deltagere i en national debat hurtigt så stort, at debatten bliver uoverskuelig eller fragmenteret. De mange inputs kan føre til en overbebyrdelse af politikerne, der som en forsvarsmekanisme vælger at lukke af.

Dels er der en oplagt risiko for, at politikerne vil søge at udnytte mediet til personlig performance, som de for eksempel har gjort det i TV- debatter forud for amerikanske præsidentvalg.

Perspektiverne synes bedre for at skabe netfællesskaber baseret på et mindre geografisk område. Forsøg i blandt andet Minnesota i USA siden 1994 viser, at omfattende brug af nettet faktisk kan styrke demokratiet og det politiske fællesskab i et nærmere afgrænset lokalområde.

Et andet aspekt af offentligheden er det sociale og værdimæssige fællesskab. Det er ofte fremhævet som en af nettets store fordele, at mennesker med fælles interesser og holdninger kan søge sammen i fællesskaber via nettet. Sådanne vil ifølge fortalere være fremmende for demokrati, oplysning og græsrodsdeltagelse. Problemet kan dog være, at man i fællesskaber baseret på ens holdninger ikke er forpligtet til at tage stilling til det bedre argument. Fanatikere kan bekræfte hinanden i de mest vanvittige forestillinger. Medvirkende til denne tendens er muligheden for at tilpasse den information, man henter på nettet, til personlige interesser og behov. Tror man på hekse, kan man få bekræftet, at de findes!

På lang sigt kan konsekvensen blive, at samfundet ikke længere kan baseres på fælles referencer og værdier. Dette får ikke bare konsekvenser for den politiske offentlighed. Et vist sæt af fælles værdier er nødvendige, hvis et samfund skal fungere. Kan der ikke opnås en bred, almen tilslutning til det kollektive projekt, risikerer samfundet at disintegrere med uoverskuelige konsekvenser til følge.

Borgernes demokratiske forudsætninger

Det er ofte påpeget, at formelle demokratiske institutioner ikke er tilstrækkelige for at sikre et ideelt demokrati. Borgernes uddannelse, informationsniveau samt økonomiske og sociale forudsætninger er afgørende for, hvorvidt de har reelle muligheder for demokratisk deltagelse eller overhovedet orker at engagere sig. Jeg skal efter tur berøre disse spørgsmål.

Forskningsministeriet formulerede det i 1997 således: ”Informationsteknologien giver nye muligheder for at søge, samle og sprede information og er derved med til at nedbryde eksisterende magtstrukturer og hierarkier”. Denne udvikling er ofte blevet betegnet ”Informationsmotorvejen”. Enhver kan med et klik skaffe sig adgang til alverdens oplysninger, der tidligere var forbeholdt mennesker med magt og indflydelse, eller som var utilgængelige på anden vis.

Heroverfor står dog mindst tre problemer: 1) Risikoen for ”informations-overload”, hvor borgeren drukner i information, og det er umuligt at finde frem til relevante oplysninger. 2) Information på nettet rummer undertiden ulovligheder som brud på kopirettigheder, børneporno og bombeopskrifter, hvilket nødvendiggør regulering og lovgivning, som undertiden anfægter ytringsfrihed og andre demokratiske rettigheder. 3) Informationer på nettet er af en stærkt svingende kvalitet. Tilforladelige hjemmesider kan dække over de sorteste løgne, og der er endnu ingen sikre mekanismer til at validere udsagn på nettet.

Økonomisk set er Internettet en billig, undertiden endog gratis måde at publicere sine synspunkter på. Man kan nå et publikum, der tidligere ville have været forbeholdt store og pengestærke aktører. Hvorvidt, de gratis glæder på nettet fortsætter i al evighed, eller regningen pludselig skal betales, er i disse år et åbent spørgsmål.

Under alle omstændigheder hævdes Internettet også at eliminere betydningen af sociale forskelle. På nettet kan man ikke kontrollere, om du er Bill Gates, Maren i kæret eller en tøjhund! Derved

bliver alle principielt stillet lige i den demokratiske debat. Netop anonymiteten er dog også et af nettets store problemer. Den er i grundlæggende modstrid med ytringsfrihedens idé, hvor det er centralt, at man skal kunne stilles til ansvar for sine holdninger. Under alle omstændigheder er identifikationsmekanismer under opbygning på nettet i disse år. Spørgsmålet er derfor, om de identiteter og sociale strukturer, der findes i den fysiske verden, ikke snart vil finde vej til nettet, efterhånden som dette træder ud af sin anarkistiske ungdom?

Dertil kommer, at uddannelsesniveau, en af de faktorer, der skaber mere og mere udtalte samfundsmæssige skillelinjer, forekommer helt afgørende for, hvordan borgerne er i stand til at bruge nettet. Det er allerede i dag af stor vigtighed at kunne engelsk, at kunne skrive fornuftigt, og at have en evne til at sortere og bearbejde information for at kunne bruge nettet optimalt.

Nye eller forbedrede politiske deltagelsesformer?

Dette rejser spørgsmålet om, hvad gennemsnitsbefolkningen kommer til at foretage sig på Internettet. Bliver det anvendt til demokratisk deltagelse eller blot til øget forbrug af varer og underholdning?

Internettet er, ganske som kabel- og tekst-TV ved deres fremkomst, blevet tænkt som medium for et utal af politiske deltagelsesformer: fra valg og afstemninger til kontrol med magthaverne og debat mellem borgerne. Jeg skal i det følgende gennemgå en række muligheder.

For det første kan nettet anvendes i stedet for en traditionel stemmeboks i forbindelse med ordinære valg og afstemninger. Selv om dette rummer muligheder for at øge valgdeltagelsen, ikke mindst blandt ældre og handicappede, vil en sådan anvendelse blot være et teknisk supplement til eksisterende elektorale institutioner.

Den anden anvendelsesmulighed, nemlig skabelsen af nye former for valg og afstemninger via nettet, rummer større perspektiver men også problemer. Internettet muliggør hyppige, endog daglige afstemninger om alt mellem himmel og jord. Disse kan være enten vejledende eller bindende for politikerne. I sidstnævnte tilfælde vil der være tale om et stort skridt fra det repræsentative demokrati i retning af et direkte. Sådanne forslag møder da også meget af den samme kritik, der traditionelt har været rejst mod det direkte demokrati. Bekymringen for, at befolkningen lader sig rive med af en stemning går hånd i hånd med frygten for, at demokratisk refleksion bliver erstattet af refleks. Fortalerne for det repræsentative demokrati har ofte fremhævet politikernes rolle som dømmekraftens søjler.

Demokrati er dog ikke kun et spørgsmål om valg og afstemninger. I stort set alle forfatninger er et system af "checks & balances" en grundlæggende mekanisme, hvorigennem borgerne kan holde øje med, om politikere og myndigheder tjener deres interesser. Internettet rummer nogle øgede muligheder for en sådan kontrol med politikere og embedsmænd: for det første gennem den udvikling, at stadig mere offentlig information bliver tilgængelig for borgerne via nettet. For det andet ved, at borgerne på nettet kan holde øje med, om de folkevalgte lever op til deres mandat.

En af Internettets uomtvistelige fordele er, at det er et kraftfuldt redskab for ytringsfriheden. Internettet gør det muligt hurtigt og effektivt at organisere aktioner og kampagner. I forbindelse med krigen i Bosnien var oppositionen i stand til at sende deres budskab til hele verden via nettet, da serberne lukkede deres radio- og TV-stationer. Desuden er nettet brugt til at organisere kampagner mod indgreb i ytringsfriheden og tortur af politiske fanger. Også i det hjemlige

demokrati, vil Internettet givet være et effektivt redskab til at bringe et problem på den politiske dagsorden.

Opkomsten af nyhedsgrupper og chat har ført til uendelige muligheder for borgerne til på nettet at diskutere hvad som helst. Især indenfor nyhedsgrupperne er debatten ofte kvalificeret. De fleste brugere respekterer tilsyneladende hinandens argumenter, og slår "netiketten" ikke til, træder selvbestaltede "moderators" til og genopretter diskussionens sobre tone. På den anden side er det velkendt, at ekstreme holdninger på nettet er mere udbredte end i andre medier. Hensynet til beskyttelse af mindretal og til injurielovgivningen kan nødvendiggøre censurforanstaltninger, der igen begrænser ytringsfriheden. Dette er et af demokratiets iboende dilemmaer, og dette løses ikke af Internettet.

Den manglende redigering på nettet rummer både muligheder og begrænsninger. Vi må nok acceptere, at en vis redigering er nødvendig for at demokratisk debat på nettet skal blive en realitet. Dette er egentligt hverken underligt eller problematisk. Demokratisk adfærd i det normale fysiske rum er også underlagt nogle begrænsninger. Man taler ikke i munden på hinanden under en diskussion, og man skal argumentere sagligt. Når vi ikke kan se hinanden i øjnene eller føle de normale sanktioner i det fysiske rum, må der udvikles nogle spilleregler for demokratisk debat, der er tilpasset nettets særlige fysiske karakteristika. I udviklingen af disse ligger der store udfordringer.

Perspektiver og muligheder

Som det fremgår, er de demokratiske perspektiver ved Internettet ikke kun lovende. Der er mange væsentlige problemer at tage fat på i de kommende år, såfremt nettet skal blive det demokratiske medium, TV og radio aldrig til fulde blev.

Udviklingen tyder på, at næsten alle borgere i vestlige demokratier i løbet af få år vil have internetadgang. Dette medfører dog ikke i sig selv en tilsvarende fornyelse af demokratiet. *Reelt* er der i hvert fald fire forhold, der vil have afgørende indflydelse på, hvorvidt Internettet opfylder dets demokratiske potentiale:

- 1) Borgernes udbredte adgang til og tilegnelse af de nye teknologier er en afgørende forudsætning for, at Internettet i sig selv kan få demokratiserende konsekvenser.
- 2) Hvorvidt borgerne rent faktisk anvender Internettet til demokratiske formål og ikke blot bruger det som et nyt medium for handel og underholdning. I praksis forudsætter det en styrkelse af den politiske kultur, som Internettet ikke i sig selv kan skabe. Nettet kan bidrage positivt til denne og måske fange den demokratiske interesse hos grupper, der ellers ikke interesser sig synderligt for politik, eksempelvis de unge. Skal der gøres en reel demokratisk forskel, må udviklingen af politisk kultur i samfundet dog også styrkes gennem andre tiltag, f.eks. gennem styrkelse af den demokratiske uddannelse i skolen.
- 3) Hvorvidt Internettet forsyner hele befolkningen med reelle demokratiske muligheder og derved skaber politisk lighed. Foreløbige studier peger på, at det primært er de veluddannede, velhavende og i forvejen ressourcestærke grupper, der anvender Internettet flittigst, og der er derfor en oplagt risiko for, at det blot bidrager til en igangværende polarisering i samfundet, hvor uddannelsesniveau synes at være en afgørende dimension for placering i samfundshierarkiet.

- 4) Hvorvidt Internettet, på trods af at det repræsenterer en hidtil uset grad af forbundenhed, bidrager til en fragmentering af samfundet, der risikerer at udhule grundlæggende, fælles demokratiske værdier, der er en forudsætning for samfundets eksistens som kollektivt projekt.

Til allersidst synes det vigtigt at fastslå, at den demokratiske udvikling ikke kun afhænger af Internettet. Dette er et nyt medium for politisk deltagelse og vil som sådan indgå i et kompliceret samspil med andre medier og det øvrige samfund. Der vil dog fortsat være et fysisk samfund at orientere sig ud fra, og andre medier vil fortsat være tilgængelige. Nettet er ikke på vej til fuldstændigt at erstatte verden, som vi kender den. Internettets konsekvenser for samfundet og demokratiet er i sidste ende i hænderne på os selv.

((Links/litteratur:))

Om forsøgene i Minnesota USA:

Minnesota E-democracy: www.e-democracy.org

Habermas, Jürgen. Borgerlig offentlighed - dens framvekst og forfall : henimot en teori om det borgerlige samfund. Oslo: Fremad; 1975.